LIBRIS | We know books

MARY ROACH

VIAȚA SECRETĂ A CADAVRELOR

Traducere din engleză și note de
Gabriel Tudor

EDITURA ART

LIBRIS | books

Walen, Stanley și Wagner, Roy, „Comment on «The Limited Nutritional Value of Cannibalism»", *American Anthropologist*, 73, pp. 269 – 270, 1971

Wootton, A.C., *Chronicles of Pharmacy*, Macmillan, Londra, 1910

Zheng, I., *Scarlet Memorial: Tales of Cannibalism in Modern China*, traducere T.P. Sym, Westview Press, Boulder, 1996

CAPITOLUL 11: Din foc, în containerul pentru compost

Mills, Allan, „Mercury and Crematorium Chimneys", *Nature*, 346, p. 615, 16 august 1990

Mount Auburn (Massachusetts) Cemetery Scrapbook I, p. 5, „Disposing of Corpses: Improvements Suggested on Burial and Cremation", articol dintr-un ziar nespecificat, 18 aprilie 1888

Prothero, Stephen, *Purified by Fire: A History of Cremation in America*, University of California Press, Berkeley și Los Angeles, 2001

CAPITOLUL 12: Rămășițele autoarei

O'Rorke, Imogen, „Skinless Wonders: An Exhibition of Flayed Corpses Has Been Greeted with Popular Acclaim and Moral Indignation", *The Observer*, Londra, 20 mai 2001

United Press International, „Boston Med Schools Fear Skeleton Pinch: Plastic Facsimiles Are Just Passable", Chicago Tribune, ediție finală, 15 iunie 1986

Cuprins

INTRODUCERE 7

1 SĂ NU IROSIM CAPETELE 14
Practicarea chirurgiei pe cadavre

2 CRIME ÎN NUMELE ANATOMIEI 30
Furturi de cadavre și alte povești lugubre
de la începuturile disecției umane

3 VIAȚĂ DUPĂ MOARTE 53
Despre descompunere și ce putem face în privința ei

4 MORTUL LA VOLAN 80
Testele auto și înspăimântătoarea, dar necesara știință
a toleranței la impact

5 DINCOLO DE CUTIA NEAGRĂ 107
Când cadavrele pasagerilor spun povestea accidentului

6 CADAVRUL CARE S-A ÎNROLAT ÎN ARMATĂ 124
Gloanțe și bombe – provocări etice spinoase

7 CADAVRUL SFÂNT 149
Experimentele de crucificare

8 CUM ȘTII SIGUR CĂ EȘTI MORT 157
Cadavre cu inima bătând, oameni îngropați de vii
și căutarea științifică a sufletului

9 DOAR UN CAP 188
Decapitarea, reanimarea și transplantul de cap uman

LIBRIS | We know books

10 MĂNÂNCĂ-MĂ 208
Canibalismul medical și cazul găluștelor din carne de om

11 DIN FOC, ÎN CONTAINERUL PENTRU COMPOST 237
Și alte produse originale în care puteți fi transformați

12 RĂMĂȘIȚELE AUTOAREI 268
Le va dona sau nu științei?

MULȚUMIRI 281

BIBLIOGRAFIE 283

LIBRIS | We know 1books

SĂ NU IROSIM CAPETELE

Practicarea chirurgiei pe cadavre

Capul uman are aproximativ aceeași mărime și greutate ca ale unui pui la cuptor. Nu am avut ocazia să fac această comparație până azi, pentru că nu mai văzusem un cap într-o tavă de cuptor. Dar aici sunt 40 de capete, câte unul în fiecare tavă, stând cu fața în sus într-un obiect asemenea unui mic bol de mâncare pentru animalele de companie. Capetele sunt destinate chirurgilor esteticieni care fac practică, repartizați câte doi la fiecare tavă. Asist la cursul de anatomie și lifting facial sponsorizat de centrul medical al unei universități din sudul Statelor Unite și condus de câțiva dintre cei mai căutați medici esteticieni americani specializați în liftingul facial.

Capetele au fost așezate în tăvi de aluminiu reciclabil din același motiv pentru care puii sunt puși la cuptor în astfel de recipiente: niciun strop de lichid nu trebuie să se scurgă. Chirurgia, chiar și cea efectuată pe cadavre, presupune ordine și curățenie. Patruzeci de mese pliante au fost acoperite cu folii din material plastic de culoarea lavandei, iar în centrul fiecărei mese a fost pusă o tavă. Cârligele pentru agățat pielea și depărtătoarele sunt așezate cu precizie milimetrică alături, ca tacâmurile pe masa unui restaurant. Toată scena are aspectul unei recepții cu mâncare comandată. Îi spun tinerei care se ocupă de organizarea seminarului din această dimineață că nuanța de lavandă îmi dă senzația că asist la o petrecere pascală veselă.

Numele ei este Theresa. Îmi răspunde că nuanța a fost aleasă pentru că este liniștitoare.

Mă surprinde să aflu că bărbații și femeile care își petrec zilele pigulind pleoape și aspirând grăsime au nevoie de astfel de trucuri, dar capetele retezate îi pot tulbura chiar și pe profesioniști, în special cele proaspete (în acest context „proaspete" înseamnă neîmbălsămate). Cele 40 de capete provin de la oameni care au murit în ultimele câteva zile și, prin urmare, încă arată la fel ca atunci când erau în viață. (Îmbălsămarea întărește țesuturile, făcând structurile mai puțin flexibile, așa că practica chirurgicală pe ele nu ar aduce prea tare cu o intervenție reală.)

Pentru moment, fețele nu se văd. Sunt acoperite cu pânze albe, în așteptarea chirurgilor. Când intri pentru prima dată în încăpere, vezi doar creștetele rase. Ai crede că privești un șir de bătrâni tolăniți în scaune de frizerie, cu prosoape fierbinți pe față. Situația începe să devină lugubră abia când îți croiești drum printre rânduri. Atunci vezi tăietura de sub bărbie, care nu a fost acoperită. Capetele au fost retezate și sunt sângerânde. Îmi imaginasem că tăietura ar fi trebuit să fie mai îngrijită. Privesc capetele și apoi mă uit la fețele de masă de culoarea lavandei. Mă scârbesc, mă calmez, mă scârbesc din nou.

Ciotul lăsat sub bărbie e scurt. Dacă meseria mea ar presupune să decapitez cadavre, aș lăsa tot gâtul și aș acoperi cumva sângele. Aceste capete par să fi fost tăiate chiar sub bărbie, ca și când cadavrele ar fi purtat pulovere pe gât, iar cel care le-a decapitat n-a vrut să strice bunătate de material. Mă surprind întrebându-mă a cui e opera.

— Theresa?

Fata împarte ghidurile de disecție pe mese, fredonând o melodie.

— Da?

— Cine taie capetele?

Theresa îmi răspunde că sunt tăiate în camera din celălalt capăt al coridorului, de către o femeie pe nume Yvonne.

LIBRIS We know books

Mă întreb cu voce tare dacă pe Yvonne nu o deranjează această parte a meseriei ei. Lucru valabil și pentru Theresa, căci ea aduce capetele aici și le așază pe micile lor suporturi. Îi adresez întrebarea.

— Pur și simplu mă gândesc că sunt de ceară.

Theresa practică o metodă de *coping** care a trecut de mult proba timpului: obiectivarea. Pentru cei care lucrează cu cadavre umane în mod regulat, este mai ușor (și, presupun, mai potrivit) să se gândească la ele ca la obiecte, nu ca la oameni. Majoritatea au ajuns să stăpânească metoda obiectivării încă din primul an de facultate, la cursul de anatomie topografică. Pentru a-i ajuta pe studenți să obiectiveze forma umană în care își vor înfige bisturiele pentru a o diseca, personalul laboratorului înfășoară adesea cadavrul în bandaje și îi încurajează pe studenți să le desfacă încetul cu încetul.

Problema este că trupurile neînsuflețite seamănă foarte mult cu oamenii vii. Iată de ce majoritatea dintre noi preferăm un cotlet în locul unei felii tăiate dintr-un purcel de lapte întreg. De aceea spunem „carne de porc" sau „carne de vită", nu „porc" sau „vacă". Disecția și educația chirurgicală, asemenea consumului de carne, necesită un set de iluzii și negări care trebuie întreținute. Medicii și studenții de la cursurile de anatomie trebuie să învețe să se raporteze la cadavre altfel decât ca la niște oameni care la un moment dat erau vii. „Disecția", scrie istoricul Ruth Richardson în cartea *Death, Dissection and the Destitute***, „cere din partea practicanților suspendarea sau suprimarea multor reacții fizice și emoționale normale față de mutilarea voluntară a corpului unei alte ființe umane."

Mai ales capetele – sau, mai bine spus, fețele – provoacă tulburare. La Facultatea de Medicină din cadrul Universității

* Termenul *coping* aparține domeniului psihologiei și numește strategiile utilizate în mod conștient sau inconștient de către o persoană pentru a face față unor situații sau evenimente neplăcute.

** *Moartea, disecția și sărăcia* (engl.).

California, la al cărei curs de anatomie generală aveam să-mi petrec curând o după-amiază întreagă, capul și brațele cadavrelor rămân adesea înfășurate în bandaje până când e nevoie să fie disecate, conform programei universitare.

— Prin urmare, sentimentele nu sunt atât de intense, fiindcă nu vezi tot corpul persoanei respective, avea să-mi spună mai târziu un student.

Chirurgii încep să se adune în holul din fața sălii de disecție, completând acte și tăifăsuind. Ies din sală ca să-i privesc sau, mai curând, ca să nu mai văd capetele – nu sunt sigură care dintre variante e cea reală. Nimeni nu-mi acordă atenție, cu excepția unei femei scunde, brunete, care stă deoparte și mă privește insistent. Nu pare prea prietenoasă. Decid să mă gândesc la ea ca la un manechin de ceară. Discut cu chirurgii. Cei mai mulți dintre ei au impresia că fac parte din personalul sălii de disecție. Un bărbat cu un smoc de păr alb pe piept, vizibil prin despicătura cămășii chirurgicale, mă întreabă:

— Unde injectați capetele cu apă?

Accentul lui texan, domol, tărăgănează silabele.

— Le injectați, nu?

Multe dintre capetele de astăzi au fost puse la păstrare de câteva zile și, la fel ca în cazul cărnii congelate, au început să se deshidrateze. Injecțiile cu soluție salină, așa cum îmi explică interlocutorul meu, sunt folosite pentru a le reda prospețimea.

Brusc, femeia de ceară cu ochi duri de lângă mine vrea să afle cine sunt. Îi explic că medicul chirurg care conduce seminarul m-a invitat să asist. Nu e tocmai adevărat. Un răspuns sincer ar trebui să presupună lingușeală, rugăminți fierbinți și încercare de mituire.

— Biroul de presă știe că sunteți aici? Dacă nu aveți aprobare din partea biroului, va trebui să plecați.

Se îndreaptă spre masa ei și ia telefonul. Formează un număr și se uită la mine în timp ce vorbește, exact ca un bodyguard din filmele de acțiune de serie B, chiar înainte ca Steven Seagal să-l pocnească în cap, din spate.

LIBRIS We know books

Unul dintre organizatorii seminarului se apropie de mine:

— Yvonne vă face zile fripte?

Yvonne! Inamicul meu numărul unu este tocmai persoana care decapitează cadavrele. După cum aveam să aflu mai târziu, ea este și administratoarea sălii de disecție, persoana responsabilă dacă ceva nu merge bine, de exemplu, dacă unei scriitoare i se face rău, vomită sau leșină, apoi se duce acasă și scrie cărți despre administratoarea unei săli de disecție care decapitează cadavre. Yvonne a terminat convorbirea. Vine la noi, să-și exprime rezervele, dar organizatorul seminarului o liniștește. În mintea mea, închid discuția repetând: „Tu tai capete. Tu tai capete. Tu tai capete."

Între timp, am ratat momentul dezvelirii fețelor. Chirurgii lucrează deja, aplecați la doar câțiva centimetri deasupra materialelor didactice și privind din când în când ecranele montate deasupra fiecărei mese de lucru. Acolo apar mâinile unui povestitor nevăzut, care aplică procedurile pe un alt cap retezat. Filmarea este făcută de foarte aproape, astfel încât, dacă nu ai ști deja, ți-ar fi imposibil să ghicești cu ce fel de carne se lucrează. Pe ecran ar putea fi Julia Child* scoțând pielea de pe o găină, în fața publicului din studioul de televiziune.

Seminarul începe cu o prezentare a anatomiei faciale.

— Ridicați pielea în plan subcutanat, din lateral în median.

Ascultători, chirurgii își înfig bisturiele în fețele cadavrelor. Carnea nu opune nicio rezistență, întrucât e complet golită de sânge.

— Izolați sprânceana ca pe o insulă de piele.

Prezentatorul vorbește rar, pe un ton neutru. Sunt sigură că intenția este ca vocea să nu pară nici entuziasmată sau încântată de perspectiva izolării unor insule de piele, dar nici îngrijorată. Drept rezultat, glasul se aude de parcă omul ar fi sedat. În această situație, sedarea mi se pare o idee bună.

* Julia Child (1912 – 2004), *chef* american, autoare de cărți de bucate și vedetă de televiziune.

Păşesc în sus şi-n jos printre rânduri. Capetele par nişte măşti de Halloween din cauciuc. Aduc şi a capete umane, dar mintea mea nu identifică niciun moment în care să fi înregistrat imaginea unor capete umane aşezate pe mese, în tăvi de cuptor sau pe orice altceva decât umerii unor oameni vii. De aceea, cred că ea a ales să interpreteze totul de o manieră mai confortabilă din punct de vedere psihic. „Iată-ne la fabrica de măşti de cauciuc. Priviți ce drăguți sunt oamenii care le fac." În copilărie am avut o mască de Halloween care înfățişa un bătrân ştirb, dezvelindu-şi gingiile. Aici văd mai multe astfel de măşti, aproape identice. Iată şi un Cocoşat de la Notre-Dame, cu nasul butucănos şi dinții de jos dezveliți, ba chiar şi un Ross Perot*.

Chirurgii nu par oripilați, deşi ulterior Theresa mi-a spus că unul dintre ei a părăsit încăperea.

— Ei urăsc chestia asta, îmi mărturiseşte ea.

„Chestia asta" înseamnă să lucreze cu capete. Simt din partea lor doar un uşor disconfort față de sarcina pe care o au. Când mă opresc în dreptul unei mese, vrând să privesc, chirurgul se răsuceşte spre mine cumva iritat, stânjenit. Are căutătura omului peste care dai într-o toaletă la uşa căreia n-ai bătut. Ochii lui îmi spun: „Te rog, pleacă de aici."

Deşi este evident că chirurgilor nu le face nicio plăcere să disece capete de morți, la fel de clar e că ei apreciază şansa de a face practică şi de a explora corpul cuiva care nu se va trezi şi nici nu se va privi în oglindă.

— Ai o structură pe care o tot vezi [în timpul operațiilor], dar nu ştii prea sigur ce este şi ți-e teamă s-o tai, spune un chirurg. Am venit aici ca să-mi lămuresc patru chestiuni.

Dacă astăzi va pleca acasă cu răspunsuri, înseamnă că a meritat să plătească 500 de dolari ca să poată fi prezent aici. Chirurgul ridică spre sine capul, apoi îl pune înapoi potrivindu-i poziția. Zici că e un croitor care se opreşte să aranjeze materialul cu care lucrează. Îmi atrage atenția că acele capete

* Magnat american şi fost politician (n. 1930).

LIBRIS We know books

nu sunt tăiate dintr-o pornire macabră. Sunt retezate în așa fel încât să poată fi folosite și celelalte bucăți din corp – brațele, picioarele, organele interne. În lumea cadavrelor donate nu se face risipă. Înainte de a fi aduse aici pentru operația de lifting facial, capetele de azi au trecut mai întâi pe la seminarul de rinoplastie de luni, unde li s-au „ajustat" nasurile.

La partea asta, cu nasurile, mă blochez. Să fi dorit acești sudiști cumsecade, aflați pe moarte, să-și doneze corpul pentru progresul științei, doar ca să sfârșească drept materiale de practică pentru rinoplastii? E cinstit oare că acești oameni de treabă, fiind morți, nu pot ști ce se petrece cu ei? Oare înșelăciunea este premeditată? Despre asta aveam să discut mai târziu cu Art Dalley, directorul Programului de Anatomie al Universității Vanderbilt din Nashville și expert în istoria donării de organe.

— Cred că există un număr surprinzător de mare de donatori cărora nu le pasă ce li se va întâmpla, mi-a spus Dalley. Pentru ei este doar o modalitate practică de a scăpa de un cadavru. Din fericire, modalitatea asta are o fărâmă de altruism.

Deși e mai dificil să justifici utilizarea unui cadavru pentru exersarea rinoplastiilor decât pentru studierea bypassurilor coronariene, există totuși argumente. De bine, de rău, chirurgia estetică există, iar pentru pacienți e important ca specialiștii să știe să realizeze cum trebuie intervențiile. Dar poate că în formularul destinat celor care își donează corpul științei ar mai trebui adăugată o căsuță: „Sunt de acord să fiu folosit în scopuri cosmetice."*

Stau pe un scaun în Sala 13, alături de o femeie chirurg din Canada, pe nume Marilena Marignani. Are păr negru, ochi mari

* Sunt o susținătoare a donării de organe și țesuturi (oase, cartilaje, piele), dar am aflat cu uimire că pielea donată care nu este folosită, să zicem, pentru grefe destinate victimelor arsurilor poate fi procesată și folosită în scopuri cosmetice, spre a umple riduri și a mări penisuri. Deși nu am prejudecăți privind viața de apoi, îmi mențin convingerea fermă că pielea unui om nu ar trebui să ajungă în lenjeria intimă a altuia. (n.a.)

și pometi proeminenți. Capul ei (cel de pe masă) este tras la față, iar trăsăturile sunt accentuate, ca ale Marilenei. Modul în care viețile acestor două femei se intersectează e bizar: capul de pe masă nu are nevoie de lifting facial, iar Marilena nu face, de obicei, asemenea operații. Specialitatea ei este chirurgia plastică reconstructivă. Până acum a mai efectuat doar două intervenții de lifting facial și vrea să-și perfecționeze abilitățile înainte de a aplica procedura pe o prietenă de-a ei. Poartă o mască peste gură și nas, lucru surprinzător, de vreme ce un cap retezat nu riscă să contracteze infecții. O întreb dacă poartă masca mai curând pentru propria ei protecție, ca un fel de barieră psihologică.

Marilena îmi răspunde că nu o deranjează capetele retezate.

— Pentru mine, mâinile sunt problematice, spune ea ridicând privirea spre mine. Atunci când strângi o mână retezată și ea o strânge pe a ta...

Uneori, cadavrele manifestă un soi de umanitate accidentală, care îi ia pe nepregătite pe medici. Odată, am vorbit cu o studentă la medicină care mi-a descris momentul terifiant trăit în sala de disecție când a realizat că brațul unui cadavru îi cuprinsese talia. În asemenea circumstanțe, este dificil să-ți păstrezi detașarea profesională.

Urmăresc cum Marilena pipăie cu delicatețe țesutul expus al femeii. Practic, acum ea studiază locul: învață cercetând amănunțit, la mână, pielea, grăsimea, mușchii și tendoanele care formează complicata structură a obrazului uman. La început, liftingurile faciale presupuneau doar ridicarea pielii și întinderea ei. Liftingurile moderne se bazează pe ridicarea a patru straturi anatomice individuale. Asta înseamnă că straturile respective trebuie să fie identificate, separate chirurgical de zonele adiacente, repoziționate individual și cusute la loc – toate acestea, având grijă să nu fie lezați nervi faciali vitali. Cum în prezent tot mai multe proceduri de chirurgie estetică sunt practicate endoscopic, prin introducerea unor instrumente foarte fine în incizii minim invazive, cunoașterea perfectă a anatomiei este și mai importantă.

LIBRIS We know books

— Pe vremuri, chirurgii desprindeau straturile cu totul și vedeau clar ce-i interesa, spune Ronn Wade, directorul Departamentului de Servicii Anatomice din cadrul Facultății de Medicină a Universității Maryland. Când pătrunzi în corpul uman cu o cameră video și trebuie să operezi, este mai greu să te orientezi.

Instrumentele Marilenei ating marginile unei umflături lucioase, de culoarea gălbenușului. Această umflătură este numită de chirurgii plasticieni „pat de grăsime malar". „Malar" face referire la partea proeminentă a obrazului. Formațiunea este acea pernuță de grăsime situată pe pomeți, de care ne ciupesc bunicile când suntem mici. În decursul anilor, gravitația trage grăsimea în jos și aceasta se deplasează, oprindu-se la primul obstacol anatomic întâlnit în cale: pliurile nazo-labiale (parantezele anatomice care se întind de la marginile nasului persoanelor de vârstă mijlocie până la colțurile gurii). Rezultatul este că obrajii încep să arate osoși și căzuți, iar parantezele proeminente de grăsime scot în evidență liniile nazo-labiale. În timpul operațiilor de lifting facial, chirurgii pun pernuțele de grăsime la locul lor de origine.

— E nemaipomenit, spune Marilena. Frumos. Exact ca în realitate, dar fără sângerare. Chiar poți să vezi ce faci.

Deși chirurgii, indiferent de specializare, beneficiază de șansa de a testa noi tehnici și echipamente pe cadavre, părțile „proaspete" pentru practica propriu-zisă nu sunt ușor de procurat. Când am telefonat la biroul lui Ronn Wade din Baltimore, acesta mi-a explicat că, potrivit protocolului existent, sălile de disecție au prioritate în privința cadavrelor. Chiar și în cazul unui eventual surplus de material didactic, nu există infrastructura necesară pentru a transporta cadavrele de la departamentul de anatomie al facultăților de medicină la spitalele unde se află chirurgii. Iar în spitale nu există nici loc pentru săli de disecție unde să se facă practică. La spitalul unde lucrează Marilena, de obicei chirurgii primesc părți anatomice pentru practică doar atunci când intervin cazuri de

amputări. Cum amputări de capete umane nu se fac, o oportunitate precum cea de azi ar fi practic inexistentă, dacă nu ar exista acest seminar.

Wade face eforturi pentru a schimba sistemul. Este de părere că intervențiile pe oameni vii reprezintă metoda cea mai puțin indicată ca un chirurg să-și exerseze o nouă abilitate. Cum să nu-i dai dreptate? Așadar, el s-a întâlnit cu capetele, pardon, șefii departamentelor de chirurgie de la spitalele din Baltimore, pentru a pune la punct un nou sistem.

— Când un grup de chirurgi vrea să se adune și să testeze o nouă tehnică endoscopică, mă contactează, iar eu pregătesc toate cele necesare.

Wade percepe o taxă nominală pentru folosirea sălii de disecție, plus o mică taxă per cadavru. Două treimi dintre cadavrele pe care Wade le primește în momentul de față sunt folosite pentru practica chirurgicală.

Am fost surprinsă să aflu că nici măcar atunci când chirurgii sunt în etapa de rezidențiat nu li se oferă ocazia de a efectua operații pe cadavre donate. Studenții învață chirurgia la fel ca pe vremuri: privindu-i la lucru pe chirurgii experimentați. La spitalele afiliate facultăților de medicină, pacienții care suferă o intervenție chirurgicală au, de obicei, o asistență compusă din rezidenți. După ce privește de câteva ori cum decurge o operație, internul este invitat să participe la o intervenție. Mai întâi, se ocupă de manevrele simple, cum ar fi scoaterea tampoanelor însângerate și suturarea. Apoi, treptat, se implică în pași mai complicați.

— Este instruire la locul de muncă, spune Wade. Ucenicie.

Lucrurile au decurs astfel încă din zorii chirurgiei: deprinderea meșteșugului avea loc mai ales în sălile de operație. Dar numai începând din secolul XX au avut pacienții de câștigat de pe urma acestei experiențe. „Teatrele de operații" ale secolului al XIX-lea aveau de-a face mai mult cu instruirea medicală decât cu salvarea vieții pacienților. Cine putea se ținea departe de ele cu orice preț.